

П. М. Балтаджи, кандидат юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри державно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ МОРСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Минуле України, її сьогодення та майбутнє тісно пов'язані з морем. Україна була, є і буде морською державою. Тривалі традиції морської освіти в Україні, існування впродовж довгих століть морської справи в нашій державі та успішна підготовка майбутніх моряків, виробили національні стандарти, кращі практики і стали звичаї. Особливості та специфіка професійної підготовки фахівців морської галузі України історично обумовлені та актуалізовані процесом інтеграції в світовий освітній простір. Сучасне суспільство стикнулось з проблемою визначення нової ролі освіти, яка відповідала б сучасним державним реаліям, економічним умовам і соціальним потребам. Науковий пошук визначили тенденції до об'єктивних перетворень. Освіті, традиційно, відводиться особлива роль показника рівня інтелектуалізації суспільства, здатності засвоювати й застосовувати нові знання.

Професійна підготовка майбутніх фахівців морської галузі має орієнтуватись не лише на фахову підготовку, а й сприяти формуванню особистості. Особливої уваги заслуговує питання формування психологічної стійкості та стресостійкості майбутніх моряків. Важливим напрямом професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі, дослідники визнають приведення її до вимог міжнародних конвенцій та стандартів вищої освіти у сфері внутрішнього водного транспорту. Стандарти вищої освіти мають враховувати сучасні реалії суспільства, що характеризується кризовим станом, глобалізаційними та інтеграційними процесами.

Реалії сьогодення є історичним свідченням того, що війна актуалізує слабкі місця та демонструє важливість зміни підходів до традиційних інститутів. Україна стоїть на порозі вирішення складних задач, пов'язаних як з подоланнями наслідків зовнішньої агресії, так і з необхідністю трансформації сталих систем. Якісна професійна освіта залишається фундаментальною складовою державного будівництва. Україна зараз переживає історичні часи випробувань на життєздатність традицій, систем, інститутів. Чітко визначений, послідовний курс державної політики, правове забезпечення та професійна командна реалізація, мають стати запорукою оновлення держави.

Ключові слова: освіта, професійна освіта, суспільство, військово-морські сили, державна політика, державна безпека, кордон, прикордонна діяльність.

P. M. Baltadji. Professional training as a component of state border maritime policy

The past of Ukraine, its present and future are closely connected with the sea. Ukraine was, is and will be a maritime state. The long traditions of marine education in Ukraine, the existence of long centuries of maritime business in our country and the successful preparation of future sailors, have produced national standards, best practices and familiar steel. The peculiarities and specifics of professional training of specialists in the marine industry of Ukraine are historically determined and updated by the process of integration into the world educational space. Modern society faced the problem of defining the new role of education, which would correspond to modern state realities, economic conditions and social needs. The scientific search has determined tendencies to objective transformations. Education, traditionally, has a special role of an indicator of the level of intellectualization of society, ability to acquire and apply new knowledge.

The professional training of future maritime professionals should focus not only on professional training, but also on personal development. The issue of psychological stability and resilience of future sailors deserves special attention. An important area of professional training for future maritime professionals, the researchers recognize its adaptation to the requirements of international conventions and standards of higher education in the field of inland water transport. The standards of higher education should take into account modern realities of society characterized by crisis, globalization and integration processes.

The realities of today are historical evidence of the fact that the war actualizes weak places and demonstrates the importance of changing approaches to traditional institutions. Ukraine is on the threshold of solving complex problems, connected both with overcoming the consequences of external aggression and with the need to transform the old systems.

Quality professional education remains a fundamental component of state building. Ukraine is now experiencing historical times of tests on the viability of traditions, systems, institutes. A clearly defined, consistent course of state policy, legal support and professional team implementation should be the basis for renewal of the state.

Key words: education, professional education, society, naval forces, state policy, state security, border and border activities.

Постановка проблеми. Військова агресія Росії стала випробуванням на реалістичність та дієвість державно-правових механізмів, владних структур та соціальних інститутів. Війна стала відліком змін, який визначив курс до кардинального перегляду концептуальних засад державної політики. Важко визначити першочерговість завдань які сьогодні стоять перед державою. Мир, безпека, захист та підтримка – беззаперечні цінності. Водночас майбутнє держави починається вже сьогодні. Вже сьогодні ми маємо переглядати свою позицію по відношенню до численних соціальних інститутів, що виконують фундаментальні функції в суспільстві, аналізувати помилки і писати програму дій, змінювати і змінюватись.

Важливою складовою концепції державного будівництва залишається освітня компонента – базова складова формування нового суспільства, запорука професійного вдосконалення та, навіть, гарантія правового порядку. Час зумовлює перебудову освітніх систем їх модернізацію відповідно до глобалізаційних викликів часу. Для більшості країн світу, нагальною потребою сьогодення постає необхідність переходу від усталеної адаптаційної освітньої моделі, притаманної індустріальному і постіндустріальному суспільствам, до моделі інноваційної, мета якої полягає у розвитку здібностей людини швидко й раціонально адаптуватися до мінливих умов. Особливої актуальності набуває це питання в контексті професійної підготовки у сфері державної безпеки, адже протягом мирного часу питання залишалось другорядним.

Метою статті є аналіз питання модернізації професійної освіти моряків, як складової державної політики, зокрема у сфері безпеки, в умовах нової реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки та військової освіти присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні дослідники, (А. Андрущенко, О. Губарева, С. Волошинов, С. Кузнецов, Н. Нижник, Є. Пінчук, Л. Пшенична, Р. Шаповал, С. Шкарлет, В. Яблонський та ін.) Тема є предметом уваги і простором для дискусії науковців, політиків, військових.

Результати. З огляду на стратегічні пріоритети розвитку держави (забезпечення безпеки, побудова соціального миру, закріплення позитивного іміджу у міжнародному просторі, ефективність соціально-економічного реформування, кадрова конкурентоспроможність, фактична реалізація правової держави, тощо), інтеграція вищої освіти до європейського освітнього простору стає стратегічно обумовленою і закономірною, а адаптація її структур до вимог часу – нагальною необхідністю.

Минуле України, її сьогодення та майбутнє тісно пов'язані з морем. Україна була, є і буде морською державою. Особливості та специфіка професійної підготовки фахівців морської галузі України історично обумовлені та актуалізовані процесом інтеграції в світовий освітній простір. Сучасне суспільство стикнулось з проблемою визначення нової ролі освіти, яка відповідала б сучасним державним реаліям, економічним умовам і соціальним потребам. Науковий пошук визначили тенденції до об'єктивних перетворень. Освіті, традиційно, відводиться особлива роль показника рівня інтелектуалізації суспільства, здатності засвоювати й застосовувати нові знання.

Система підготовки та перепідготовки фахівців для морської галузі визнана Морською доктриною України до 2035 року, морським потенціалом країни та умовою забезпечення безпеки судноплавства. Проведення морських наукових досліджень, підготовка та перепідготовка фахівців у морській галузі є одним з пріоритетів національних інтересів України у сфері морської діяльності. Потенціал України представляється доктриною, як сукупність природних ресурсів і надбань людини, які використовуються в процесі провадження морської діяльності в інтересах українського народу в галузі морського транспорту, суднобудування, кораблебудування, судноремонту та рибного господарства, наукової та експериментально-дослідної бази, і система підготовки та перепідготовки фахівців для морської галузі всієї світової спільноти, Військово-Морських Сил Збройних Сил України і Морської охорони Держприкордонслужби [5].

Тривалі традиції морської освіти в Україні, існування впродовж довгих століть морської справи в нашій державі та успішна підготовка майбутніх моряків, виробили національні стандарти, кращі практики і стали звичаї.

Світове мореплавство, змінюючись відповідно до нових викликів і загроз, а також урахуваючи новітні технології, упроваджує нові й нові вимоги до спеціалістів морської галузі, поступово підвищує та оновлює вимоги до системи освіти та професійної компетентності [4, с. 196].

Важко переоцінити значення професійної освіти для повноцінного функціонування та розвитку суспільства. Завдяки належному рівню розвитку системи професійної освіти закладаються основи соціально-економічного та соціокультурного благополуччя країни. Вища освіта, як стратегічний ресурс соціально-економічного та культурно-духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту громадян, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу держави, створення умов для самореалізації кожної особистості, належить до найважливіших напрямків державної політики [1]. Реалії сьогодення, свідчать про роль та вагомість професійної підготовки для забезпечення оборонної, правоохоронної та миротворчої функцій держави.

Слід визнати, що останніми роками стан національної освіти, відзначається складністю та суперечливістю, оскільки перебуває в об'єктивних умовах кризи, викликану трансформацією світу, зміною свідомості та всіх соціальних інституцій. Очевидною стає необхідність перегляду освітньої політики, форм та методів освіти, руйнація шаблонів, подолання стереотипів та обмежень у сфері професійної освіти. Це має стати важливим пунктом у програмі-перспективі відновлення держави.

На відміну від традиційної моделі освіти: замкненої, статичної, консервативної, з відсутністю мобільності, невідповідної реальності процесів глобальних змін, модель професійної підготовки у XXI ст. – це нова парадигма, пов'язана з модернізацією освіти та глобальними тенденціями до змін. Зміст модернізації не зводиться лише до інновацій, нововведенню, модернізація освіти – це системна якісна зміна, що включає інноваційні процеси, нові технології і методи, міняє через нові завдання домінанту розвитку внутрішнього потенціалу освіти [6, с. 29].

Предметом довоєнних дискусій освітян було питання про створення інфраструктури, яка б дозволила вищим навчальним закладам максимально реалізувати свій індивідуальний потенціал в плані задоволення як високих вимог європейської системи знань, так і, в першу чергу, потреб замовника послуги. Соціалізація молоді, в умовах тестування нових форм і методів навчання, стало одним з пунктів уваги. Мова не лише про передачу інформації та виховання, мова про передачу ціннісних орієнтирів та моральних настанов. Військова освіта, в цьому контексті, залишалась предметом закритих дискусій.

Дослідники поряд з професійними знаннями, вміннями і навичками з досвіду морського судноплавства визначали комунікативні та особистісні якості, якими повинен володіти сучасний фахівець морської галузі. Важливим напрямом професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі, дослідники визнають приведення її до вимог міжнародних конвенцій та стандартів вищої освіти у сфері внутрішнього водного транспорту. Стандарти вищої освіти мають враховувати сучасні реалії суспільства, що характеризується кризовим станом, глобалізаційними та інтеграційними процесами.

Наразі значна увага приділяється фундаменталізації морської освіти та підвищенню рівня не лише фахових, а й гуманітарних знань. Тому професійна підготовка майбутніх фахівців морської галузі має сприяти не лише досконалії фаховій підготовці, а й формуванню особистості, особливо толерантності до своєї і чужої культури. У зв'язку із цим програми підготовки, особливо у закладах вищої освіти, мають бути спрямовані на гуманізацію освіти, передбачати вивчення питань культури, історії мореплавства своєї країни та інших країн, етики та естетики, екології, соціології, психології, філософії [2, с 260]. Особливої уваги заслуговує питання формування психологічної стійкості та стресостійкості майбутніх моряків. Психологічна підготовка дозволить майбутнім морякам підготуватися до роботи в екстремальних умовах, зменшить ризики аварійних ситуацій, помилкових дій та конфліктних ситуацій, допоможе професійно приймати рішення як у звичайних, так і в екстремальних ситуаціях. Слід підкреслити, що формування психологічної стійкості залежить від рівня сформованості професійних компетентностей, інтелектуального розвитку, комунікативних навичок та особистих якостей і має важливе значення на етапі професійної підготовки як моряків, так і фахівців силових відомств.

Як визначають дослідники, за останнє десятиліття в Україні, система правового забезпечення професійної освіти у морській галузі, нарешті отримала достатньо впорядковану структуру, визначену міжнародними стандартами галузі й отримує підтримку у національному законодавстві. А підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, зумовило коригування імплементаційних процесів і додало до документів, що мають бути виконані, ще й регіональні (європейські). Відповідно до Плану заходів з імплементації положень директив та регламентів Європейського Союзу у сфері міжнародного морського та внутрішнього водного транспорту, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 № 747-р, передбачено розроблення і прийняття нормативно-правових актів Міністерства інфраструктури й Міністерства освіти і науки України щодо процедур схвалення програм підготовки моряків у навчальних закладах.

Напрями реформування морської галузі в цілому та професійної освіти зокрема, відображено в Морській доктрині України на період до 2035 р., Оновленій транспортній стратегії України на період до 2030 року, Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року, Положенні про державну систему управління безпекою судноплавства [7]. Підвищення рівня кадрового потенціалу, оновлення та вдосконалення навчально-методичної та програмно-технічної бази для підготовки фахівців портової галузі – нормативно визначено одним з основних завдань державної політики.

Заслуговує на увагу суттєве доповнення положень Морської доктрини України на період до 2035 року, що передбачає відновлення системи підготовки кадрів, задіяних у військово-морській діяльності. Напрямами розвитку цієї системи визначено розвиток системи військово-морської освіти як складової системи військової освіти, збереження (оновлення) та розвиток наявних і створення нових закладів освіти; удосконалення системи підготовки фахівців оперативного-тактичного й оперативного-стратегічного рівня підготовки; розвиток вітчизняної військово-морської науки; забезпечення переходу до підготовки фахівців усіх рівнів за європейськими стандартами і стандартами НАТО, широке використання можливостей міжнародного співробітництва в підготовці фахівців тощо.

Командуванням Військово-Морських Сил, Інститутом ВМС Національного університету «Одеська морська академія» спільно з кафедрою ВМС Національного університету оборони ім. І. Черняховського, з урахуванням міжнародного досвіду, розроблено Стратегію Військово-морських сил Збройних Сил України – 2035. Документ є своєрідною спробою зазирнути у майбутнє. Метою є формування бачення розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України до 2035 року. Освіта представлена окремим пунктом стратегії. Так у системі військової освіти передбачено принципи та цінності НАТО. Як зазначено в документі, це дозволить змінити ментальність військового мислення з шаблонного на креативну ініціативу, підготувати нове покоління висококваліфікованих, ініціативних військовослужбовців з розвинутими лідерськими якостями. Має бути повністю усунене дублювання систем військової освіти, яке пов'язано з минулою системою. Досвід функціонування армій країн світу, свідчить про актуалізацію уваги до формування корпоративної культури, тобто командного стилю діяльності. Здатність до професійної взаємодії – основа професіоналізму [8, с. 223]. Нажаль об'єктивна реальність вимагає постійного оновлення переліку професійних

та особистісних вимог до фахівців усіх сфер діяльності. Є думка, що моряки, військовослужбовці, правоохоронці, в першу чергу мають демонструвати професійну універсальність, відповідати вимогам та суспільним очікуванням.

Певними особливостями своєї реалізації, а відповідно і професійної підготовки характеризується діяльність Морської охорони Адміністрації Державної прикордонної служби України. Модель ціннісно-когнітивної системи прикордонної діяльності в Україні має ґрунтуватися на офіційному визначенні завдань і функцій прикордонної діяльності визначених Законом України «Про державну прикордонну службу України»: *охорона державного кордону на морі, річках, озерах та інших водоймах; контроль за плаванням і перебуванням українських та іноземних невійськових суден і військових кораблів у прилеглий зоні, територіальному морі та внутрішніх водах України, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування у них; охорона суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні та контроль за реалізацією прав і виконанням зобов'язань у цих зонах інших держав, українських та іноземних юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій; у складі сил оборони України участь у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації* [3]. Як зазначають дослідники, специфіка підготовки майбутніх офіцерів морської охорони обумовлена цілями й особливостями їх професійної діяльності, необхідністю виконувати широкий спектр завдань з охорони державного кордону. Професіоналізмом прикордонника можна вважати якісну характеристику його професійної сфери, що відображає рівень професійно-особистісних характеристик, креативність, адекватність, ціннісну систему, ключові мотиви тощо.

Висновки і перспективи. Україна – морська держава, а отже захист її національних інтересів, територіальної цілісності та суверенітету держави нерозривно пов'язані з морем. Військово-Морські Сили є й будуть основним інструментом захисту держави на морі та з морського напрямку. Водночас запорукою національної безпеки є не лише військові механізми та міжнародна підтримка. Якісна професійна освіта залишається фундаментальною складовою державного будівництва. Україна зараз переживає історичні часи випробувань на життєздатність традицій, систем, інститутів. Чітко визначений, послідовний курс державної політики, правове забезпечення та професійна командна реалізація, мають стати запорукою оновлення держави.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю // Знання України, 2010. 670 с.
2. Волошинов С. Професійна підготовка фахівців морської галузі в Україні як компонент світового морського освітнього простору // *Наукові записки БДПУ*, Серія: Педагогічні науки. – Вип.2. – Бердянськ: БДПУ, 2018. 306 с. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2018_2_28. (дата звернення: 20.02.2022).
3. Закони України «Про Державний кордон». URL <https://ips.ligazakon.net/document/T030661?an=244>
4. Кузнецов С. С. Підготовка моряків у системі національних інтересів України на морі: щодо питання організаційно-правового забезпечення // *Науковий вісник публічного та приватного права*, 2020. Вип. 1. С. 194-198
5. Морська доктрина України на період до 2035 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 07. 10. 2009 № 1307. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.03.2023).
6. Пінчук Є. А. Генезис поняття і сутності модернізації освіти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. Вип. 91-93 – К., 2009. С. 29-34.
7. Розпорядження «Про затвердження Стратегії розвитку морських портів України на період до 2038 року» від 11 липня 2013 р. № 548-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/548-2013-%D1%80>.
8. Руденко Л. А. Особливості системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2019. Вип. 6 С. 223-230 URL <https://sci.lidubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7284/1> (дата звернення: 01.03.2023).